

AFGANİSTAN: BÖLGESEL REKABET VE YENİ AÇILIMLAR

Yazar: Mert GÖKIRMAK*

Öz

Afganistan harekâtı, ABD içinde ve NATO çerçevesinde uzun zamandır tartışılmakta, ancak ileri sürülen görüşler arasında keskin ayrılıklar bulunmaktadır. Bununla birlikte, ABD ve NATO bölge ülkelerinin desteğini almak için yeni bir açılım sürecini başlatmaya karar vermiştir. Düşünülen strateji, öncelikle hem Afganistan'daki askeri kuvvetlerinin lojistik sorununu çözeceği, hem de ekonomik karşılıklı bağımlılığı artırarak, bölge ülkelerinin desteğini alacağı bir ulaşım ve ticaret ağı planıdır. Sonrasında ise Afganistan'daki kamu diplomasisi faaliyetlerinin artırılmasıdır. Ancak İran ve Pakistan arasındaki bölgesel rekabet ile Hindistan, Çin ve Rusya üçgenindeki mesafeli dayanışma modeli, Afganistan'da sürdürülen operasyonun çok daha karmaşık ve çok boyutlu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca Afganistan'daki uyuşturucu ticareti ve Müslüman ülkelerden gelen mali yardımlar sayesinde Taliban'ın güç kaybettiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Sivil ölümlerin giderek artması ile yükselen gerilim, Afgan halkının tavrını etkilemektedir. Konuya çözüm için önerilen "Müslüman Barış Gücü" oluşturma fikrinin ise ne kadar etkili olacağı çok tartışmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Afganistan, Taliban, Kuzey Dağıtım Hattı, İran, Pakistan, Orta Asya.

Afghanistan: Regional Competition and New Expansions

Abstract

The Afghanistan operation has been discussed in the United States and NATO for a long time, but there are sharp contradictions among the views asserted. Nevertheless, the US and NATO have decided to start the new expansion to get support from the countries in the region. The strategy is primarily focusing on a trade and transportation network that both solves the logistic problems of troops and increases the economic interdependence among regional powers. After this, the second step is to intensify public diplomacy efforts, but the regional rivalry between Pakistan and Iran with frosty cooperation among India, China and Russia triangle shows that the Afghanistan operation is more complex and multidimensional than it was considered. Moreover, it is very difficult to say that Taliban loses power, because of the opium trade in Afghanistan and financial aids from the Muslim countries. The deaths of civil people cause more reaction in Afghanistan day by day and affect the Afghan people's attitudes. After all, the "Muslim Peace Force" suggestion which is hoped to be a solution has very controversial elements in it.

Keywords

Afghanistan, Taliban, Northern Distribution Network, Iran, Pakistan, Central Asia

* Uludağ Üniversitesi Yrd.Doç.Dr., E-posta: mert@uludag.edu.tr

Giriş

Uluslararası uyuşmazlıkların çözümlenmesinde en son araç olması gereken “askeri güç kullanımı”, Soğuk Savaş sonrasında, tahmin edilen aksine daha sık tercih edilen ve öncelikli olarak harekete geçirilen bir araç haline gelmiştir. Özellikle uluslararası sistem içindeki güçlü devletlerin rekabeti, 19. yüzyılın yayılmacı politikalarını hatırlatmaktadır. Afganistan’da yaşanan son gelişmeler, ülkede kötüye giden durum ve Amerikan askerlerinin verdiği kayıplar, büyük oranda söz konusu rekabetin yansıması olarak değerlendirilebilir. Bölgedeki bu örtülü mücadele nedeniyle Afganistan’da sekiz yıldır süren ABD askeri operasyonları ve NATO’nun sosyo-ekonomik yapıyı iyileştirme çalışmaları istenilen başarıyı sağlayamamaktadır. Ülke çapında Taliban’ın etkisi artmaktadır. Alınan askeri tedbirlerin yoğunluğunda gözle görülür artışa karşın, Taliban’a tam anlamıyla engel olunamamaktadır. Bu sürece ek olarak Pakistan’da istikrarsızlığın artması, İran’ın nükleer çalışmalarına devam edeceğini açıklaması ve Rusya’nın giderek Kafkaslar ve Orta Asya’daki eski Sovyet Cumhuriyetleri üzerinde nüfuzunu arttırması, ABD politikalarını daha fazla etkilemektedir. Bu nedenle Afgan sorunu, farklı çözüm olanaklarının ve alternatiflerin üretilmesini, kısaca paradigmanın değiştirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu konuda alınabilecek tedbirler ve Afganistan harekâtının geleceği konusu, ABD içinde ve NATO çerçevesinde tartışılmaktadır. Ancak ileri sürülen görüşler arasında keskin ayrılıklar bulunmaktadır. Bir kesim Afganistan’da başarı sağlanmasını ABD askeri gücünün arttırılmasına bağlarken (Kagan, 2009a; Kagan, 2009b), diğer bir kesim bunun tek başına yeterli olmadığını, çözümün ancak Afganistan’ı çevreleyen bölge ülkelerinin sürece dâhil edilmesi ve bu ülkelere de kazanç sağlayacak imkânların yaratılmasıyla mümkün olacağını söylemektedir (Kuchins, Sanderson & Gordon, 2009). Bir başka kesim ise, Afganistan harekâtının yapısı, hedefleri ve algılanışı ile en başından başarısızlığa mahkûm olduğunu ve ülkede bu şekilde kalmaya devam etmenin sadece kayıpları arttıracığını belirtmektedir (Innocent & Carpenter, 2009). Ancak son grubun düşüncesi ABD’nin itibarına, Orta Asya ile dünyada algılanışına ve NATO’nun bütünlüğüne yapabileceği

daha olumsuz etkiler nedeniyle halen kabul görmüş değildir. Her ne kadar Lizbon'daki NATO zirvesinde, NATO ile Afganistan arasındaki yetki devrinin 2011'de başlayıp 2014 yılı sonunda tamamlanması konusunda anlaşmaya varılmış olsa da, Afganistan'ın Taliban'a karşı verdiği mücadelede sağlanan desteğin bu tarihten sonra da devam etmesi kararlaştırılmıştır. Bu nedenle genel strateji, bugün itibariyle, ikinci kesimin görüşüne daha yakın durmaktadır. Başka bir deyişle ABD'nin, Afganistan sorununu yalnızca kendi askeri gücü ve NATO'nun yardımı ile çözemeyeceği, Afganistan'da elde edeceği faydayı tek başına içselleştiremeyeceği ve bölge ülkelerinin sürece bir şekilde dâhil edilmeleri gerektiği düşünülmektedir.

Ancak bu noktada cevaplandırılması gereken bazı yaşamsal sorular olduğu aşikârdır:

– Bölge ülkelerinin dâhil edildiği bir strateji, ABD'nin nihai hedefleri ile ne ölçüde uyumludur? Eğer bu stratejik bir yaklaşım değil de, taktik bir manevra ise inandırıcılığı olacak mıdır?

– ABD'nin İran ile ilişkilerinde gerginlik devam ederken, Pakistan ile ilişkileri zayıflarken (Fair, 2009: 149-172) ve her şeyden önemlisi İran ve Pakistan ile Pakistan ve Hindistan arasındaki tarihsel rekabet sürerken, Afganistan topraklarının çatışma sahası olması nasıl engellenecektir?

– ABD ve NATO'nun Afganistan'a bu harekâtla konuşlanmasına ve uzun dönemli bir askeri güç yığınağına, Rusya ve Çin'in tepkisiz kalacağı beklentisi akılcı mıdır? Şangay İş Birliği Örgütü'nün sürecin dışında kalması mümkün müdür?

– Filistin, Irak ve Afganistan işgallerinin Müslüman dünyanın kolektif bilincinde yarattığı travma devam ederken, ABD'nin gerek Afganistan'da, gerekse bölgedeki diğer Müslüman ülkelerde "halkı kazanması" ve inandırıcılık elde etmesi nasıl mümkün olacaktır?

– Her şeyden önemlisi ABD'nin bütçe açıkları artarken, iç ekonomik dengeleri bozulurken ve kendi halkı ile NATO'daki müttefiklerinin Afganistan işgaline yönelik ilgisi kaybolurken, askeri harekâtlar nasıl sürdürülecektir?

Bu sorular ve sorunlar daha da arttırılabilir. Getirilen çözümler de klasik kolonyal modeller çerçevesinde sunulabilir, ancak 21. yüzyılın dünyasının 19. yüzyıldan çok farklı olduğu giderek daha net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Artık bireyler ve toplumların farkındalık düzeyleri yükselmiş, uygulanan politikalar daha tanıdık, klasik “kaba güç” (*hard power*) unsurları daha az caydırıcı ve küresel ekonominin son otuz yıl içinde yarattığı dengesizlik ile kitlelerin talepleri daha yoğun hale gelmiştir. Bir yanda kaybedecek hiçbir şeyi olmayan, fakir ve ambargolarla ezilmiş halklar, diğer yanda “eşitlik” ve “adalet” beklentileri ile harekete geçmekten çekinmeyen daha eğitilmiş, daha bilinçli, rakibini tanıyan ve radikalize olmuş kanaat önderleri ve liderler söz konusudur. Bu durum oldukça karmaşık, patlamaya müsait ve zincirleme tepki oluşturabilecek bir karışım ortaya çıkartmaktadır. Dolayısıyla yukarıda cevap aranmaya çalışılan konulara daha ayrıntılı bir şekilde değinmek, hem Afganistan problemini anlamak, hem de paradigma değişiminin gerekliliğini ortaya koymak açısından yararlı olacaktır.

ABD'nin Orta Asya ve Afganistan Politikası

ABD'nin, Soğuk Savaş sonrasında benimsediği stratejinin saç ayaklarına baktığımızda şu unsurların ön plana çıktığını görüyoruz (Gökırmak, 2005: 222) :

- Amerikan yaşam tarzını korumak için küresel sistemin ekonomik ve teknolojik lideri olarak kalabilmek.
- Avrasya'nın tek bir siyasi-askeri gücün etki sahası ya da egemenliği altına girmesini önlemek.
- Üçüncü Dünya ülkeleri arasından statükoyu bozacak radikal bir gücün çıkmasını ve böyle bir eğilimi kolaylaştıracak kitle tahrip silahlarının yayılmasını engellemek.

Bu hedefler somutlaştırıldığında, Amerikan tarzı yaşamın temelinde güçlü bir endüstriyel üretim ve tüketimin, dış ticarete rekabet gücünün ve nihayetinde tüm bu üretim ve dağıtım için gerekli enerji ihtiyacının yattığı görülmektedir. Enerji kaynaklarına ve yollarına sahip olmak yalnızca üretimi garanti altına almak için değil, rakip

güçlerin kontrolü açısından da ayrıca önem taşımaktadır. Dolayısıyla petrol ve doğal gazın çıkarıldığı bölgelerin, ulaşım yolları üzerinde bulunan ülkelerin, enerji fiyatlarının ve arz güvenliğinin ABD açısından “yaşamsal” önemi tartışılmaz durumdadır. Doğal olarak bu “yaşamsal” çıkarı korumak, ciddi miktarda güvenlik ve silahlanma harcaması yapmayı gerektirmektedir. Bu bağlamda ABD silah sanayi önemli bir Ar-ge alanı ve ticaret sektörü olarak ortaya çıkmıştır. 2006-2010 yılları ortalaması itibariyle ABD'nin dünya silah ihracatındaki payı %30'u bulmaktadır. ABD'yi %23 ile Rusya, %11 ile Almanya , %8 ile Fransa ve %4 ile Büyük Britanya izlemektedir (SIPRI Year Book Summary, 2010: 14). ABD'nin askeri harcamaları, 2001 yılından bu yana %81 oranında artmıştır. Bu oran dünyadaki tüm ülkelerin askeri harcamaları (2010 yılında 1 trilyon 630 milyar dolar) içinde %43'lük bir seviyeye karşılık gelmektedir ki, bu veri askeri harcamalar konusunda ABD'nin en yakın rakibi olan Çin'in altı katı bir harcamayı göstermektedir (World Military Spending, 2011). Başka bir deyişle, Amerikan yaşam tarzının korunmasında ve teknolojik gelişmişliğinin devamında, enerji ve silah sanayi çok önemli bir yer tutmaktadır.

ABD'nin Avrasya'daki hedefine bakıldığında ise karşısına çıkabilecek üç önemli rakip söz konusudur: Avrupa Birliği, Rusya ve Çin. Her üç unsur da ABD'yi tek başına zorlamaktan uzaktır, ama üçünün ya da ikisinin arasında oluşabilecek bir ittifak ABD açısından önemli bir tehdittir. Şangay İşbirliği Örgütü çerçevesinde Çin ve Rusya'nın yakınlaşmaya başlaması, Avrupa Birliği'nin kendi içinde derinleşerek, giderek daha bağımsız bir savunma kimliğine yönelmesi ve NATO içinde ABD ile artan görüş ayrılıkları, ABD'nin 21. yüzyılda yeni manevralar yapmasını zorunlu kılmaktadır (Gökırmak, 2006: 223-224).

ABD politikaları açısından dikkate alınan üçüncü unsur ise İran'ın kimliği ve politikalarında somutlaşmaktadır. Ortadoğu'da Irak'ın nükleer güç olma hevesinin 1981 yılında Osirak Nükleer Tesisleri'nin vurulmasıyla engellenmesi sonrasında (Long, 2005), ABD 1990 -1991 Birinci Körfez Savaşı ile Irak'ın Ortadoğu'daki nüfuzunu daha da zayıflatmış, 2003 İkinci Körfez Savaşı ile de bu tehdidi tamamen ortadan kaldırmıştır. Avrasya coğrafyasında uygulama safhasına koyduğu

stratejisi içinde, Irak'ı etkisiz hale getiren Vaşington, bu yüzden ilgisini giderek İran üzerine yoğunlaştırmıştır. Çünkü hem nükleer enerji ve uzun menzilli füze çalışmaları, hem de Hizbullah gibi örgütler üzerindeki etkisi ile İran, ABD stratejisi içindeki üçüncü tehdit unsuruna mükemmel bir biçimde uymaktadır.

ABD'nin Soğuk Savaş sonrası stratejisi içinde ayrıntılı bir biçimde değinilen "yaşamsal" çıkarları göz önüne alındığında, tüm unsurların kesişim noktasında bulunan ve kendisi de ortaya çıkan güç boşluğunun merkezini oluşturan ülke Afganistan olmuştur. Önemli enerji kaynaklarına yakınlığı, stratejik ulaşım ve iletişim hatları üzerindeki konumu, AB, Rusya ve Çin üçgeninin ortasında yer alması ve İran ile komşu olması yanında, gerektiğinde Pakistan gibi Müslüman bir nükleer güce müdahale imkânı veren toprakları ve önemli bir uyuşturucu ve terör eğitim merkezi haline gelmiş istikrarsız yapısıyla Afganistan, ABD açısından uygun bir konuşlanma bölgesi oluşturmaktadır.

Ancak bu konjonktürde Çin, önemli enerji anlaşmaları yaptığı İran ile arasına giren, uluslararası nükleer antlaşmaları görmezlikten gelerek Hindistan ile yakınlaşan bir ABD görmektedir. Rusya, eski Sovyetler Birliği Cumhuriyetleri'ni kendi etkisi altına almaya çalışan ve Orta Asya'daki Rus nüfuzunu kırarak, bu bölgedeki enerji kaynaklarını ele geçirmek için uğraşan bir ABD algısı içindedir. Avrupa ise Orta Asya'yı ele geçirmiş, Orta Doğu'dan sonra Orta Asya enerji fiyatları üzerinde de belirleme gücü olan, planladığı askeri kampanyalar ve talepleriyle kendisini sürekli sıkıştıran, Avrupa'yı da terörizmin hedefi haline getirdiğine inandığı bir ABD ile uğraşmaktadır. İran ve Pakistan, "Büyük Orta Doğu Projesi" adı altında uygulanmaya konulmuş müdahale ve bölünme planlarıyla kuşatılmışlık duygusu içindedir.

Bunların yanında, sürekli ezilmişlik duygusu yaşayan daha geniş Müslüman kitlelerde, ABD'nin işgalleri bir "Haçlı Savaşı" zihniyetiyle yürüttüğü düşüncesi hâkimdir. Nitekim Afganistan ve Irak işgalleri sırasında başta Başkan George W. Bush olmak üzere, Neo-con'ların ve üst düzey komutanların Hıristiyanlığa atıf yapan sözleri nedeniyle "Haçlı Ordusu" suçlamaları yapılan ABD Silahlı Kuvvetleri, hergün

yeni bir olayla sarsılmaktadır. ABC kanalı, ABD ordusunun Afgan ve Iraklı askerleri eğittiği ve bu ülkelerde kullandığı binlerce silahın üzerinde Hıristiyan ve misyonerlik propagandası olduğunu ortaya çıkartmıştır. Merkezi Michigan'da bulunan Trijicon adlı bir şirket tarafından üretilen silahlara, şirket tarafından bir seri numarası verilirken, seri numaraların gelişigüzel değil, İncil'deki ayetlerin numaralarını gösterir şekilde seçildiği ortaya çıkmıştır. ABC'nin konuştuğu Trijicon şirketinin satış müdürü, seri numaraların İncil'den bölümler gızlediklerini kabul etmiştir. Şirketin Güney Afrikalı Evanjelist Hristiyan Glyn Bindon tarafından kurulduğunu ve onun isteğiyle bu ayetleri yazdıklarını, bunda "yasadışı" birşey olmadığını söylemiştir. Ancak Amerikan Ordusu'ndaki din özgürlüğünü savunan Dini Özgürlükler Derneği (*Military Religious Freedom Foundation*) sözcüsü Michael Weinstein, "Zaten Afganistan'da ve Irak'ta bizi Haçlılar olarak görüyorlar. Bu silahlar, Mücahitlere ve Taliban'a 'Bakın işte bizi İsa'nın silahları ile vuruyorlar' deme hakkı vermektedir" diye konuşmuştur (Gaskell, 2010).

Görüldüğü üzere Çin, Hindistan, Rusya ve bölgedeki Müslüman ülkelerin politika ve algıları ile ABD'nin nihai hedefleri arasında önemli uyumsuzluklar bulunmaktadır. Kuşkusuz tarafları birbirine yaklaştırabilecek unsurlar da mevcuttur: İstikrarsızlığın yayılmasından duyulan korku, terörizm, uyuşturucu trafiği ve göç gibi. Ancak pek çok bölge ülkesi, bu sorunları baş edilebilir, en azından Afganistan'da Taliban ile anlaşma sağlanarak kontrol edilebilir sorunlar olarak görmektedir.

Bölge ülkelerinin, en azından bir kısmının, desteğini alabilmek için ABD'nin düşündüğü strateji ise, hem Afganistan'daki askeri kuvvetlerinin lojistik sorununu çözeceği, hem de ekonomik karşılıklı bağımlılığı arttırarak, bölge ülkelerinin desteğini alacağı bir ulaşım ağı planıdır. "Kuzey Dağıtım Ağı [*Northern Distribution Network-(NDN)*]" olarak adlandırılan bu sistem, silah ve mühimmat dışındaki malzeme ihtiyacını karşılayacak, ticari temelli lojistik bir koridor olarak düşünülmüştür. Baltık Denizi ve Karadeniz limanları ile Afganistan arasında, Rusya, Kafkasya ve Orta Asya üzerinden oluşturulan bu koridor ile giderek güvensiz hale gelen Pakistan-Afganistan ulaşım hattı

da rahatlatılmaya çalışılmaktadır (Kuchins & Sanderson, 2010). Çünkü lojistik desteğin yüzde 75'inin yapıldığı bu hattın, gelecekte artacak ABD askeri birliklerinin ihtiyacını karşılamada yetersiz kalacağı öngörülmektedir (NATO's Central Asian Needs, 2009). Kuzey Dağıtım Hattı'nın arkasındaki itici güç askeri ihtiyaçlar olsa da, ABD'nin daha uzun vadeli planının, belli bir refah ve istikrar zemini oluşturarak, Orta Asya'nın ekonomik, siyasal ve sosyal yapısını değiştirmek olduğu anlaşılmaktadır. Bir anlamda ABD'nin "yumuşak güç" (*soft power*) potansiyelini devreye sokmasını sağlayacak bu zeminin, bölgedeki ABD nüfuzunu arttıracığı ve sürekli kılacağı hesaplanmaktadır (Nichol, 2010).

Eğer bu plan ifade edildiği gibi taktik bir manevra değil de, uzun vadeli bir dönüşüm projesi olarak işletilirse, bölgeye olumlu katkı sağlama ihtimali vardır. Karşılıklı bağımlılığın ve ekonomik çıkarların arttığı durumlarda, gelişme alanları iyi yönetilebilirse, barış ve istikrarı arttırması muhtemeldir. Her ne kadar karşılıklı bağımlılığın barışın tek başına garantisi olmadığı ve artan ekonomik çıkarların dengesiz bir paylaşım içine girildiğinde çatışmaları körüklediği bilinse de, böylesi bir etkileşim tarafları yumuşatacaktır. Ancak bu noktada ortaya çıkan sorun şudur. Yazının başında da ifade edildiği gibi, böylesi bir gelişme ile ortak kalkınmanın merkezi ve yönetici (ya da paylaştırıcı) gücü olarak kendisini gören ABD'nin çıkarları ne ölçüde uyumaktadır? Yalnız Orta Asya'da değil, tüm dünyada artık iş birliğine daha açık olduğunu ve bir "imparatorluk" politikası izlemediğini ifade eden Vaşington, yine de uluslararası toplumun liderliğini kendisinden başka yapacak bir güç olmadığı konusunda ısrarlıdır. Ancak böylesi bir iddia bugün Rusya, Çin, Hindistan ve hatta İran, Pakistan ve Afganistan için artık çok fazla bir anlam taşımayabilir. Bu durum ABD'ye duyulan güvensizlikten, bu ülkelerin kendi güçlerine artık daha fazla güvenmelerine değin uzanan geniş bir yelpazede açıklanabilir. Ancak sebep ne olursa olsun, Orta Asya'da kimse "eşitler arasında birinci" (*primus inter pares*) istememektedir. Bölge dışından da bir gücün Orta Asya'ya şekil vermesine izin verilmeyecektir.

Bu durumda ABD'nin uzun vadeli çıkarları, ticaretin gelişmesi ve işleyen bir ulaşım ağı ile uyuşsa bile, kısa vadeli harekât planları ve

bölgeye askeri anlamda konuşlanma girişimi başarısızlıkla sonuçlanacaktır. Bölge ülkelerine rağmen ABD'nin Afganistan'da kalması mümkün görünmemektedir. Dolayısıyla, oluşturulacak "Kuzey Dağıtım Hattı" ilk başta ABD'nin planlarını kolaylaştırıyor gibi görünse de, bir süre sonra ABD güçlerini Afganistan bataklığında tutan ve bu bataklığı her geçen gün derinleştiren bir "örümcek ağına" dönüşebilir. Demokratik siyasetin henüz yerleşmediği, ciddi bir gümrük denetim sisteminin bulunmadığı, liderlerin yolsuzluklara bulaştığı ülkeler sistemi üzerinde kurulacak bu ağ, mafyanın, terörist örgütlerin, kısacası örgütlü suç gruplarının da hareket kabiliyetini kolaylaştıran bir nitelik kazanabilir. Buna karşı getirilebilecek tedbirlerin, örneğin bu dağıtım ağının gümrük noktalarında denetimin ABD güçlerine verilmesi gibi egemenlik devri gerektiren işlemlerin, hem kabul görmeyeceği, hem de çok fayda getirmeyeceği açıktır. Özel güvenlik şirketlerinin giderek ABD ordusunun bir parçası haline gelmeye başladığı bir dönemde, ABD askerlerinin dahi böylesi büyük mal transferlerinin yaşandığı, milyarlarca doların el değiştirdiği işlemlerde yozlaşmadan ne kadar uzak kalabilecekleri şüphelidir. Ayrıca Afganistan'ın kuzeyinde oluşturulan bu hattın ne kadar güvenli olduğu da ayrıca tartışmalıdır. Bu tür bir ağ güvenlik ve istikrar yaratmaya çalışırken istikrarsızlıklara da neden olabilir. Afganistan'a kuzeyden gelen lojistik akışı kesmek isteyen Taliban kuvvetleri, çatışmaları Kuzey'e doğru genişleterek, savaşın yayılmasını teşvik edebilir. Bu durumda savaş yalnızca ABD ile Taliban arasındaki çatışma ile sınırlı kalmayan, daha geniş bir coğrafyayı etkileyebilir.

Komşu Ülkelerin Afganistan Üzerindeki Etkisi: İran ve Pakistan

Afganistan'daki savaşın yayılma potansiyeli yalnızca "Kuzey Dağıtım Ağı" üzerinde bulunan ülkeler ile sınırlı değildir. Afganistan'daki çıkarları nedeniyle İran ve Pakistan arasındaki ilişkiler de giderek önem kazanmaya başlamıştır. Afganistan'da dini ve etnik bağları bulunan İran ve Pakistan, kendi çıkarlarını korumak için Afganistan'da etkin olmaya çalışmaktadır. Genel olarak birbiriyle iyi ve dengeli ilişkiler kurmaya çalışan her iki ülke, son otuz yıllık dönemde ortaya çıkan gelişmeler karşısında dış politikalarını daha ihtiyatla

oluşturmaya başlamıştır. Esas itibariyle gerek 1947’de Pakistan’ın bağımsızlığını ilan ettiği dönemde, gerekse 1979’da İran İslam Cumhuriyeti kurulduğunda taraflar birbirilerini en önce tanıyan ülkeler olmuşlardı. Bu bağlamda, iki komşu güçlü bir dostluk bağı tesis etmiş, 1950 yılında da bir “Dostluk Antlaşması” ile aralarındaki bağı güçlendirmişlerdi. Kuşkusuz bunun en önemli sebebi jeopolitik gerçeklikti. Hem Pakistan hem de İran Müslüman, ama Batı yanlısı modernleşmeci rejimlere sahipti. ABD ile uyum içinde bir dış politika izliyorlardı. Sovyetler Birliği’ne karşı ABD tarafından kurulan “Bağdat Paketi”nin üyeleri arasına girmişlerdi. Ayrıca, Pakistan’ın bağımsızlığını kazanmak için savaştığı Hindistan, Orta Doğu’daki Arap milliyetçisi Mısır lideri Nasır’ı destekliyor, bu politikasıyla Arap Birliği ve kimliğini kendine tehdit olarak gören İran’ın tepkisini çekiyordu. Bu unsur da İran ve Pakistan’ı yakınlaştırıyordu. Kaldı ki Mısır lideri Nasır, Hindistan Başbakanı Nehru ve Yugoslavya başkanı Tito’nun liderliğinde oluşturulan “Bağlantısızlar Hareketi” nedeniyle İran ve Pakistan arasındaki iş birliği ABD tarafından da destekleniyordu. Bu koşullar içinde her iki ülke siyasi ve ekonomik bağlarla yakınlaşmıştır. Ekonomik ilişkilerde birbirlerine “en çok gözetilen ülke” statüsünü vermişlerdir. Ayrıca güneydeki Beluci isyanlarını bastırma gerekliliği İran ve Pakistan’ı askeri olarak da iş birliği yapmaya yöneltmiştir (Pant, 2009).

Ancak 1970’li yılların başından itibaren jeopolitik yapı değişmeye başlamıştır. Büyük Britanya’nın Orta Doğu’dan çekilmeye başlaması bölgenin sorumluluğunu ABD’ye bırakırken, ABD’nin Suudi Arabistan ile ilişkileri İran’ın önüne geçmiş, ABD Arap ülkelerine yakınlaşmaya başlamıştır. Yine aynı tarihlerde, 1971 yılında Pakistan-Hindistan savaşından Pakistan’ın yenik çıkması, Pakistan’ın Hindistan’ı dengelemek için Çin’e, izole etmek için de Arap ülkelerine yakınlaşmasına sebep olmuştur. Bu durumda İran, Pakistan açısından da ikincil öneme sahip bir ülke durumuna gelmiştir. Zamanla İran ile olan bağlar daha da zayıflamıştır (Pant, 2009).

1979’a gelindiğinde ise değişen ve şaşırtan taraf İran olacaktır. Şah’ın devrilmesi ve Humeyni liderliğinde yeni bir “İran İslam Cumhuriyeti”nin kurulması, Pakistan açısından sarsıcı olmuştur, çünkü

bu dönemde Pakistan nüfusunun yüzde yirmisi Şii'dir. Radikal dini devrim hedefleriyle İran, Pakistan açısından kaygı yaratmıştır. Buna rağmen İran ile arasını bozmayarak, İran-Irak savaşı esnasında Irak yanında olmayan ve tarafsız kalan nadir ülkelerden biri olmuştur. 1979 yılında Pakistan (ve kuşkusuz İran) açısından ikinci büyük şok Afganistan'ın Sovyetler Birliği tarafından işgal edilmesidir. Sovyetler Birliği'nin, üstelik de Hindistan ile yakın dost olan komünist bir rejimin kapısına kadar geldiğini gören Pakistan, tekrar İran ile bir yakınlaşma içine girmiştir. 1980'li yıllarda İran bir yandan Irak ile savaşını sürdürmüş, diğer yandan da Afganistan'da devrimci İslam düşüncesi taşıyan gruplara yardım etmiştir. Pakistan ise artık bir cephe ülkesi haline gelmiştir. Pakistan bir anda Suudi finansmanlı, ABD malzemeli ve Pakistan eğitilmiş Afgan mücahitleri için hazırlanma ve geçiş merkezi haline gelmiştir. Ancak 1971 savaşında Doğu Pakistan'ın kaybedilmesi ve Bangladeş olarak yeni bir ülkenin ortaya çıkışı, Pakistan'ı etnik milliyetçilik hareketleri konusunda tedirgin ettiğinden, Pakistan kendi üzerinden Afganistan'a yapılan yardımları Afganistan'daki etnik kimliklere göre değil, mezhepsel (Sünni) özelliklere göre dağıtmıştır. Kaldı ki, İran (Şii) Devriminin Orta Doğu'da kendisi için yarattığı tehlikeleri göz önünde bulunduran ABD de, Afganistan'da yaşayan Sünni grupların kuvvetlendirilmesi fikrine karşı değildir (Pant, 2009).

Ancak İran'ın, Pakistan'ın bu kaygılarını yanlış anlaması ve ABD ile arasındaki mücadelesi, Afganistan politikasını etkilemiş; İran Afgan grupları desteklerken Şii, Pers kökenli Tacikleri öne çıkartmıştır. Bu dönüşüm Afganistan'daki gruplar arası kutuplaşmayı arttırmış ve Pakistan-İran güvensizliğinin temelini oluşturmuştur. 1998 Ağustos'unda Taliban'ın Mezar-ı Şerif'te İran konsolosluğu ve diplomatlarına yönelik müdahalesinden sonra her iki ülke savaşın eşğine gelmiştir. İran Pakistan destekli Taliban rejimine karşı, bir anda sınırlarına 70 bin kişilik bir ordu yığmıştır (Pant, 2009).

Bununla birlikte Afganistan konusunda yaşanan asıl büyük değişim, 11 Eylül saldırıları sonrasında ülkenin ABD tarafından işgaliyle yaşanmıştır. Önceleri İran bu konuda önemli bir tepki vermemiştir. Hatta ABD'ye terörist saldırılar sonrası destek teklifinde bulunmuş, ABD'nin Taliban'ı yok etmek için Pakistan'a baskı uygulamasını

memnuniyetle karşılamıştır. Taliban'ın 2001 yılında iktidardan devrilmesi sonucunda, çeşitli grupları bir araya getirerek istikrarlı bir hükümet kurmak için hazırlanan "Bonn Antlaşması"nu desteklemiş, bölge güçleri ve Pakistan'ın da dâhil olduğu komşu ülkeler arası işbirliğini güçlendirecek "Kabil Deklarasyonu"nu imzalamış, Peştun köklerine rağmen Karzai'yi desteklemiş ve Afganistan'a yardım ve borç vererek (560 milyon \$ civarı), inşaat faaliyetlerine katılmıştır. Bu arada 2002 yılında İran Cumhurbaşkanı olan Hatemi, on yıllık bir aradan sonra ilk defa İslamabat'ı ziyaret etmiştir. Bu bağlamda İran hem bölge dışı güçleri mümkün olduğu kadar Afganistan dışında tutacak görece bir istikrarın sağlanması için, hem de kendini ülkedeki Şii'lerin güvenlik garantörü olarak gördüğü için, sorumlu bir bölge gücü olarak davranmaya çalışmıştır. Ancak ABD'nin Afganistan'a büyük bir askeri yığınak yapması ile İran kendini Afganistan, Orta Asya ve İran Körfezi'nde ABD askerleriyle sarılmış olarak bulmuştur. Aynı dönemde ABD Başkanı Bush'un İran'ı "şer eksenini" içine dâhil etmesi ve "dönüştürücü diplomasi" (*transformative diplomacy*) adı altında Orta Doğu'daki devletlerde rejim değişikliklerini zorlayacaklarını açıklaması, İran'ı daha da kaygılandırmıştır. Dolayısıyla bir süre sonra İran Afganistan'da giderek kendi çıkarlarını savunan grupları desteklemeye, muhafazakâr Şii okulları kurmaya ve özellikle 1857'ye kadar İran toprağı olan "Batı Herat" bölgesinde etkinliğini arttırmaya başlamıştır. Buna karşılık Pakistan ise, Peştunca konuşan Güney Afganistan'daki grupları kendi etki alanı içinde tutmaya çalışmıştır (Pant, 2009).

Bugün Afganistan'da bir yandan İran-Pakistan mücadelesi devam ederken, diğer yandan her iki ülkenin ABD ile yaşadığı gerilimler artmaktadır. Nükleer enerji sorunu ve Orta Doğu'daki güç mücadelesi nedeniyle İran ile ABD arasındaki anlaşmazlıkların Afganistan'da da devam etmesi anlaşılabilir bir durumdur, ancak harekâtın başından itibaren destek veren Pakistan ile ABD arasındaki güvensizliğin boyutları şaşırtıcıdır. ABD, Pakistan İstihbarat Servisi'nin (ISI) Taliban'ı desteklediğini düşünmektedir. Pakistan'ın, ABD'den gelen yardımların devamlılığını sağlamak için Taliban sorunuyla fazla ilgilenmediği, dikkatini Hindistan ile arasındaki konulara odakladığı iddia edilmektedir. Bu nedenle ABD, Pakistan'ın bölgedeki aşırı İslami gruplara tolerans gösterdiğini düşünmektedir (Pant, 2009).

Buna karşın Pakistan, ABD'nin hesapsız askeri güç kullanımı nedeniyle Afgan halkını kazanamadığına, Afganistan'ın sosyolojik yapısını ve Taliban'ın konumunu iyi değerlendiremediğine, artan göç hareketleri nedeniyle Pakistan'ın ekonomik ve siyasi dengesinin bozulduğuna inanmaktadır. Ayrıca ABD'nin giderek Hindistan ile yakınlaşması ve İran'ı bölmek için güneyde Belucilere verdiği desteğin Pakistan'ın çıkarlarına zarar vermesi çok ciddi tepki uyandırmaktadır. Pakistan'ın bölünmesine gidecek bir sürecin ABD eliyle harekete geçirildiği düşünülmektedir. Zaman zaman kuzeyde Pakistan topraklarının ABD güçlerinin saldırısına uğraması ve güneyde olası bir Belucistan devleti, Pakistan hakkında ABD'ye karşı olan güvensizliği arttırmaktadır (Pant, 2009).

Özellikle Beluci hareketin İran'daki faaliyetleri, İran ve Pakistan arasındaki ilişkilere zarar veren önemli bir konu olarak öne çıkmaktadır. 2008 yılı Haziran ayında Beluci bir terörist grup olan Cundullah'ın, İran topraklarında gerçekleştirdiği operasyon her iki ülkenin arasını açmıştır. İran'daki paramiliter güvenlik güçlerinden onaltı kişiyi kaçırıp, infaz eden Cundullah'ın, Pakistan topraklarından geldiği ve Pakistan'ın sorumlu olduğu iddia edilmiştir. Gerek bu saldırı, gerekse yine 2008 Kasım ayında Hindistan'ın Mumbai kentinde yaşanan bombalı terörist saldırı sonrasında radikal İslamcı teröristlerin Pakistan'dan geldiği iddiası, uluslararası sistemde Pakistan'ı terörizme kaynaklık eden bir ülke durumuna düşürmüştür. Oysa "başarısız devlet" (*failed state*) imajı yüklenmeye çalışılan Pakistan, hem Beluci gruplar hem de köktendincilikten kendi de çok zarar gören ve elindeki imkânlar ile bu sorunları çözmeye çalışan bir ülkedir.

Pakistan'ın sorunları bunlarla sınırlı değildir. Pakistan'daki Sünni-Şii gerginliği ve mezhep çatışmaları da Pakistan-İran ilişkilerini etkilemektedir. İran'ın Pakistan'daki Şii gruplara destek verdiği söylenmektedir. Kuşkusuz İran'ın bu eylemlerinin tek nedeni Şii grupların varlığı değildir. Pakistan'ın nükleer gücü, İran tarafından her zaman bir tehlike olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda İran'ın nükleer güç olmak istemesinin en önemli sebeplerinden birinin de "Sünni Bomba" korkusu olduğu iddia edilmektedir (Pant, 2009). Suudi Arabistan ve Pakistan arasında, nükleer teknolojiye karşılık petrol

anlaşması yapıldığına dair söylentiler de İran'ın kaygısını arttırmaktadır. Bununla birlikte Pakistan ve İran arasındaki sorunlar, ABD'nin bölgedeki varlığına duyulan ortak tepki yanında çok hafif kalmaktadır. Her iki ülke 2001 yılında oluşturdukları Ortak Bakanlar Komisyonu vasıtasıyla istihbarat paylaşımında bulunmakta ve iş birliği yapmaktadırlar.

Rusya-Çin-Hindistan Üçgeninde Afganistan Sorunu

Moskova, Delhi ve Pekin arasında stratejik bir üçgen oluşturma fikri, ilk kez 1998 Aralık ayında Rusya Başbakanı Primakov tarafından dile getirilmiştir. 1998'de özellikle Balkanlar ve Orta Doğu'da ABD'nin tek taraflı eylemlere yönelmesi ve Rusya'nın muhalefetini dikkate almaması, Primakov'u ABD merkezli projeleri dengeleyebilecek jeopolitik bir eksen arayışına itmiştir. Çok kutupluluğu savunan Rusya, Hindistan ve Çin'den destek aramıştır. Ancak Çin bu konudaki önerileri tamamen reddetmiş, Hindistan ise kaçamak bir duruş sergilemiştir. Bu durumu değiştiren gelişme, ABD'nin 2003 yılında Birleşmiş Milletler'i (BM) by-pass ederek Irak işgaline hazırlanması olmuştur. Her üç ülkenin Dışişleri Bakanlarının bu dönemde BM'de başlattıkları gayri resmi görüşmeler, 2005 yılından itibaren üç taraflı istişare toplantılarına dönüşmüş (Zygar, 2005), ancak somut bir gelişme ortaya çıkmamıştır. Pek çok Batılı analist toplantıları ortak bir vizyondan ziyade, "Amerikan karşıtı", hatta "Batı karşıtı" bir içgüdüyle, tepkisel bir yakınlaşma olarak değerlendirmiştir. Buna karşın Rusya, ABD'nin "tek kutuplu dünya" stratejisine karşı, "çok kutupluluğu" savunduğunu, kimseye karşıt ya da yakın olmak gibi tepkisel politikalar izlemediklerini ifade etmiştir. Konuya ilkesel temelde yaklaştığını iddia etmiştir.

ABD bu söylemi inandırıcı bulmamaktadır. Putin ile birlikte realist bir politika izleyen Rusya'nın, BM çerçevesinde oluşturulacak çok kutuplu dünya idealizminin samimi olmadığını, uluslararası sistemin merkezine BM'yi yerleştirme fikrinin başlıca nedeninin, Rusya'nın Güvenlik Konseyi daimi üyeliği olduğunu ve Asya'da oluşturduğu jeopolitik eksen içinde eşitlikçi bir güç olarak değil, yönlendirici bir güç hevesiyle hareket ettiğini düşünmektedir (Turner, 2009).

Farklı görüşlere rağmen, Rusya, Çin ve Hindistan'ı üçlü diyaloga iten sürecin, Batı'yı dengelemek ve yükselmekte olan güçlere gerekli istikrarı sağlamak için başlatıldığını söylemek mümkündür. Ulusal çıkarlarını korumak ve egemenliklerini güvence altına almak için böylesi bir istikrar önemli bir zorunluluktur. Rusya'nın "yakın çevresinde" nüfuzunu devam ettirebilmesi, Sovyet İmparatorluğu dağılmış bile olsa eski Sovyet Cumhuriyetleri'ndeki yaşamsal çıkarlarını koruyabilmesi ama belki de her şeyden önemlisi Rusya Federasyonu'nun parçalanmasını engelleyebilmesi için böyle bir istikrar gereklidir. Rusya Federasyonu halen Sovyetler Birliği'nin parçalanmasının yaratmış olduğu travmayı üzerinden atabilmiş değildir.

Aynı istikrar unsuru Çin açısından da gereklidir. Çin dünyanın yükselen yeni süper gücü olarak ekonomik gelişmeye, ekonomik gelişme içinde ticari üstünlüğe ve ticareti engelleyecek istikrarsızlıklarla mücadele etmeye ihtiyaç duymaktadır. Dünya ticaretindeki konumu ile en azından bir süre daha dikkat çekmeden güçlenmeye çalışmaktadır. İç siyasi sorunları (Doğu Türkistan ve Tibet) ile Tayvan gibi hassas dış problemlerini dikkatlice idare ederken, istikrarlı bir Orta Asya üzerinden hem Orta Doğu ve Kafkasya'daki enerji kaynaklarına hem de Avrupa pazarlarına ulaşmak istemektedir.

Benzer bir istikrar algısı her geçen gün büyüyen Hindistan için de geçerlidir. Çin'in bu ölçüde büyümesi ve Çin-Pakistan ittifakı Hindistan'ı tedirgin etmektedir. Pakistan'ın gerek Afganistan üzerinde gerekse Keşmir bölgesinde etkili olmasına ve bu bölgeleri kontrol etmesine şiddetle karşı çıkan Hindistan, Orta Asya'da artacak bir Pakistan nüfuzundan ve Taliban-Pakistan yakınlaşmasından endişe duymaktadır (Bhattacharya, 2004). Bu nedenle, son dönemlerde yaşanan ABD-Hindistan yakınlaşmasının önemli sebeplerinden birinin de, Hindistan'ın Pakistan'ı dengeleme ve Keşmir'de gerilla direnişini örgütleyen Taliban güçlerini yok etmek olduğu söylenebilir. Neticede her üç ülke de genel olarak uluslararası sistemin, daha bölgesel anlamda da Orta Asya'nın istikrarından fayda sağlamaktadır. İstikrarın bozulması ve başta ABD olmak üzere bölge dışı güçlerin Orta Asya'ya yerleşmesi istenmemektedir.

Bu bağlamda, özellikle Rusya açısından ABD'ye duyulan güvensizliğin altında "renkli devrimler" yatmaktadır. 2004 yılında Ukrayna'da gerçekleşen "Turuncu Devrim" ve ardından Gürcistan ve Kırgızistan'da tedavüle sokulan diğer girişimler Rusya'da, dış güçlerin demokratikleşme bahanesi altında ülkenin "yakın çevresi"ne müdahale ettiği algısını güçlendirmiştir. ABD'nin Orta Asya'daki varlığı ve demokratikleşme söylemi ile Tibet ve Doğu Türkistan'da bağımsızlık hareketlerinin tahrik edildiğine inanan Çin de bu konuda Rusya ile aynı düşüncededir. Hindistan'ın bu üçlü içine dâhil olmasında en büyük etken ise Rusya faktörüdür. Rusya ile Hindistan arasındaki geleneksel iş birliği, silah sanayindeki ortaklıklar ve teknoloji transferi gibi önemli konular Hindistan-Rusya beraberliğini her daim canlı tutmaktadır. Ayrıca Çin'in büyüyen gücüne karşı Rusya'yı yanında görmek isteyen Hindistan, böyle bir yapılanma içinde Çin'i kendisi için bir tehdit kaynağı olmaktan çıkarmayı düşünmüş olabilir.

Tüm bu manzara içinde ABD ve NATO'nun Afganistan harekâtı ile Orta Asya'ya konuşlanmasına ve uzun dönemli bir askeri güç yığınağına, Rusya ve Çin'in tepkisiz kalacağı beklentisi mantıklı görünmemektedir. Şanghay İş Birliği Örgütü ülkelerinin bu sürecin dışında veya gerisinde kalması mümkün değildir. ABD Çin'e karşı Tayvan'ı silahlandırıp, Rusya'ya karşı Karadeniz ve Kafkasya bölgesine nüfuz etmeye çalışırken, Gürcistan'ı destekleyip, Ukrayna ile birlikte NATO'ya alma planları yaparken, İran ve Pakistan'a rağmen güneyde Belucileri desteklerken, Pakistan ve Hindistan arasındaki gerilimi bilmesine karşın Hindistan ile ilişkilerini yoğunlaştırırken, Afganistan politikasında başarı sağlaması ve Kuzey Dağıtım Hattı ile beklediği bölgesel iş birliğini oluşturması mümkün gözükmemektedir. ABD ile iş birliği içinde olan pek çok ülke, bu iş birliğini ya zoraki bir biçimde yapmakta ya da ABD'yi zayıf düşürecek bir süreç işlediği için Afganistan'daki planları destekler şekilde davranmaktadır. Bu bağlamda gerçekçi bir sorgulama yapıldığında, Rusya'nın Afganistan'a giden lojistik güzergâhlar konusunda gösterdiği anlayış ve ortak düzenlemeler ne kadar samimi olabilir? 2010 yılı itibarıyla ABD, Tayvan'a 6.4 milyar dolarlık, stratejik değeri çok yüksek silah satarken, Çin'in ABD'ye gerçek anlamda destek vereceğine kim inanabilir? Çin ve ABD arasında jeopolitik bir zıtlık devam ederken ve buna ek olarak

her iki ülke arasındaki ekonomik korumacılık artış eğilimi içindeyken, nükleer konusunda hem İran'a hem de Kuzey Kore'ye ABD baskısı Çin tarafından nasıl desteklenebilir? Hatta bundan da öte, NATO baskısıyla zorlanan Avrupa Birliği ülkeleri ABD politikalarının daha ne kadar arkasında durabilir (Batty, 2010)?

Müslüman Dünyanın Taliban Algılaması ve Afganistan'ın Geleceği

Afganistan'ın 11 Eylül terör olaylarının hemen ardından hedef ülke haline gelmesi ve ABD'nin dünyanın önde gelen devletlerini de peşinden sürükleyerek "Sonsuz Özgürlük Operasyonu" ile Afganistan'ı işgal etmesi, Taliban güçlerini iktidardan indirmiştir. Dini kurallara bağlı İslami bir devlet kurma amacıyla yola çıkan Taliban Rejiminin, El-Kaide militanlarına yataklık ettiği iddiası, bu müdahalenin en önemli gerekçesini oluşturmuştur. Ancak bir süre sonra ABD'nin müdahalelerinin Orta Doğu'yu içine alacak şekilde genişlemesi, "Büyük Orta Doğu Projesi" adı altında yeni bir stratejik yaklaşımın belirlenmesi, İslam dünyasında tepki çekmiştir. ABD'nin Afganistan işgali, Avrasya'nın jeopolitik merkezine eline geçirilmesi, enerji kaynaklarının yönlendirilmesi, İran'ın çevrenin ve Müslüman dünyanın geriletilmesi olarak algılanmaya başlanmıştır. Bu sebeple, El-Kaide olmasa dahi Taliban, özellikle Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan tarafından desteklenmektedir. Bu destek hem mali hem de siyasi olarak Sovyet işgali dönemine değin uzanmaktadır. Dolayısıyla, bağış ve yardıma dayalı ilişkiler ağı oldukça köklü bir sisteme sahiptir.

Yapılan değerlendirmelere göre, tüm Müslüman ülkelerden Afganistan'a çarpışmaya gelen ve Taliban'a katılan gruplar mevcuttur. Bu gruplar Afganistan'daki afyon ticareti ile finansal anlamda desteklense de, asıl gelir Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'daki özel bağışçılardan ve Müslüman ülkelerdeki hayırseverlerden sağlanmaktadır. CIA'nın tahminlerine göre 2008-2009 arasında, sadece dış yardımlardan gelen miktar 106 milyon doları bulmaktadır (Whitlock, 2009) ve Birleşmiş Milletler'in Taliban ve El-Kaide'yi İzleme Takım Koordinatörü Richard Barrett'in değerlendirmesi ile bu paranın izi kolayca takip edilememektedir. Dolayısıyla kimin ya da hangi ülkenin

yardım ettiği rahatlıkla bulunamamaktadır. Ancak iddialar bununla sınırlı değildir. Arap ülkeleri yanında ismi anılan ülkelerden biri de Pakistan'dır. Pakistan ordusu ve gizli servis uzmanlarının Taliban'a destek verdiği iddia edilmektedir. Pakistan resmi olarak iddiaları reddetse de, ABD yetkilileri Taliban'ın direnişini Pakistan sayesinde genişletebildiğini düşünmektedir (Whitlock, 2009). Bu görüş Afgan yetkililerce de belli bir oranda paylaşılmakta, hatta Pakistan Talibanı ile Afganistan Talibanı şeklinde ikili bir ayırım yapılmaktadır. Afganistan'ın Türkiye Büyükelçisi Mesud Halili'ye göre, gelecekte bir gün Afganistan Talibanı'yla diyalog mümkün olsa da, El Kaide ve Pakistan Taliban'ı ile böyle bir süreç söz konusu olmayacaktır (Halili, 2010).

Bugün özellikle İslam ülkelerinden gelen bağış ve yardımlar ile Taliban'ın yıllık bazda yüz milyonlarca dolarlık bir akışı kontrol ettiği ifade edilmekte ve Afganistan'daki ABD güçleri komutanı General McChrystal'in değerlendirmesiyle, "Taliban'ın afyon ticaretine engel olursa dahi, örgütün diğer kaynakları ile operasyonel kabiliyetini sürdürebileceği" söylenmektedir (Whitlock, 2009). Nitekim, Taliban'ın afyon ticaretinden elde ettiği gelirin yıllık 70-100 milyon dolar arası olduğu düşünülürse, bu miktar Taliban'ın harcamalarının oldukça altındadır. Bölge halkının yaptığı kaçakçılıktan veya ticaretten vergi alma ya da adam kaçırmaya gibi eylemler ile örgüt gelir kaynaklarını çeşitlendirmektedir. Bunun yanında Afganistan'da iş yapan taşeron firmalardan "koruma ücreti" adı altında büyük miktarda haraç da alınmaktadır. Bu durumu önlemek için, ABD'nin 2009 yılında özel bir tim kurarak, Taliban'ın finansal desteğini ortaya çıkartmak istediği açıklanmıştır. "Afgan Tehdidi Mali Hücreleri" olarak adlandırılan bu birim, ABD Merkez Komutanlığı, DEA-Uyuşturucu ile Mücadele Teşkilatı, Hazine ve CIA çalışanlarından oluşmakta, Irak'ta olduğu gibi hukuki yaptırım ve istihbarat için bilgi toplamaktadır. Ancak Afganistan'da yerleşik bir bankacılık sisteminin olmaması, modern bir mali sistemin eksikliği, yaygın olarak kullanılan hesapların dondurulması ya da elektronik para transferlerinin izlenmesi gibi yöntemleri etkisiz hale getirmektedir. Bölgede işlemekte olan "havale (*hawala*) ağları" sistemi, teknik takibi çok zorlaştırmaktadır. Bu ağlar sayesinde Körfez ülkelerinden ciddi miktarda para, Afganistan ve

Pakistan'a akmaktadır. Özellikle Körfez bölgesine çalışmaya giden Afgan ve Pakistanlı işçilerin ailelerine yaptıkları para transferleri ile bağışlar birbirine karışmakta, takip zorlaşmakta ve Taliban'a büyük gelir sağlanmaktadır (Tawil, 2010).

Hawala terimi, hindu dilinde, arapçada ve urducada "güven" veya "referans" anlamına gelmektedir. Zaten, sistemin temelinde güven yatmaktadır (Tekin, 2001: 87). Hiçbir kayıt yoktur veya kayıt varsa bile bunlar yetkilileri yanıltmaya yönelik çarpıtılmış kayıtlardır. Dolayısıyla bir uyuşmazlık halinde hukuka başvurma imkânı da mevcut değildir. Ama bu olumsuzluklara rağmen sistemin etkin bir şekilde işlemesi sistemi kullananların aynı dili konuşan, aynı ırktan gelen insanlar olmalarındandır. Bu etnik bağlılık, sistemi ayakta tutmaktadır. Sistem, kullananlar açısından son derece hızlı ve güvenli işlemektedir. Para havale edecek olan kişi, parasını bankere teslim etmekte, parayı teslim alan banker paranın gideceği ülkedeki *Hawala* bankerini iletişim cihazları ile arayarak parayı alacak olan kişiye ödeme yapılması talimatını vermektedir. Böylece bankacılık işlemlerine göre çok daha hızlı bir biçimde, bürokratik formalitelere gerek kalmadan ve resmi yetkililerin dikkatini çekmeden havale işlemi gerçekleştirilmektedir (Tekin, 2001: 88). Bu havale emri genellikle telefon aracılığı ile verilmektedir. *Hawala* bankerlerinin telefon konuşmalarında, konuşmaların başkaları tarafından anlaşılmasını önleyecek biçimde şifreli bir dil kullandıkları belirlenmiştir. *Hawala* bankerleri genelde köklü ailelerin veya klanların üyeleridirler, birçok ülkelerdeki benzer topluluklara (aynı ırktan gelen) yayılmışlardır (Tekin, 2001: 88). Bunlar komisyondan ziyade ülkeler arasındaki kur farklılıklarından yararlanarak para kazanmaktadır. *Hawala* sistemi, yüksek tutarlarda paranın sınır ötesi hareketini iz bırakmadan ve yasal bankacılık kanallarından kaçarak sağlamak için sıklıkla kullanılmaktadır. Müşteriler çok çeşitlidir ve *Hawala* sistemini çok çeşitli amaçlarla tercih etmektedirler. Bu amaçlardan bazıları iyi niyetli ve yasadır ama *Hawala*'nın kullanılma nedenlerinden birçoğu da masum olmayan amaçlardır. Bu nedenler, memleketindeki fakir akrabalarına yardım etmek amacıyla küçük miktarlarda para yollamaktan, vergi kaçakçılığına, paranın sıkı kambiyo rejimi olan ülkelere kaçırılmasına, kara para aklanmasına, uyuşturucu kaçakçılığı, silah kaçakçılığı ve

terörizm gibi ciddi suçların finansmanına kadar değişmektedir (Tekin, 2001: 89). Ancak Holbrook'a göre, Taliban'a gelen para yalnızca "havale ağları" ile sınırlı kalmamakta, umre-hac ziyareti adı altında yapılan ziyaretler esnasında bavullar içinde çok miktarda bağış ve yardım Afganistan'a transfer edilmektedir (Persian Gulf, 2009).

Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan ve Pakistan'dan destek aldığı iddia edilen Taliban'ın izole edilmesi ve parçalanması konusunda çalışan ABD ve NATO, son zamanlarda böyle bir stratejinin yalnızca silah kullanılarak hayata geçirilemeyeceğini fark ederek, Taliban ile bir şekilde ilişki kurmaya çalışmaktadır. Gerek Suudi Arabistan'ın gerekse Türkiye'nin bu konuda önemli roller oynayacağı düşünülmektedir. ABD ve Büyük Britanya, Suudi Arabistan ve Türkiye'nin yalnızca Taliban'ı değil, Taliban'ın arkasındaki destek olarak görülen Pakistan'ı da ikna edebileceğine inanmaktadır. Irak'ta uygulanan sistemin başarısının ardından, muhalif grupların ve direnişçilerin bir şekilde Afganistan'da da sisteme dâhil edilebileceği planlanmaktadır. Örneğin, Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu'nun Londra'daki temaslarını değerlendiren İngiliz *The Times* gazetesi, yapısı, tarihi ve Müslüman ülkelerle olan ilişkilerinin, Türkiye'ye çevresindeki bütün sorunlu bölgelerde önemli bir rol üstlenmesine olanak sağladığını yazmaktadır. *The Times*, Türkiye'nin, Taliban'ın Afganistan'da aktif siyasete katılımı konusunda rol alabileceği yorumunda bulunurken, Türkiye'nin tarihi ve geleneği ile farklı bir ülke olduğuna işaret etmekte ve Afganistan ile kurduğu ilişkilere dikkat çekmektedir (Binyon, 2010). Benzer şekilde Suudi Arabistan'ın desteği ile Maldivler'de Afgan yetkililer ve Taliban içindeki bazı grupların görüştükları duyurulmuştur. El Cezire'ye göre, Afganistan hükümeti Taliban'ın yekpare bir bütünlük göstermediği, bir direnişten ziyade pek çok direnişçi gruptan bahsetmenin daha doğru olduğu konusunda ısrarlıdır. Dolayısıyla ideolojiden ziyade para nedeniyle ortak hareket eden direnişçilerin ayrıştırılabileceği savunulmaktadır. Bunun yanında, Afganistan'da istikrarın yalnızca Taliban ile görüşerek değil, Pakistan ve bu ülkenin yakın dostu olan, aynı zamanda bölgede çıkarları bulunan Çin'in de razı edilmesiyle mümkün olacağı hesaplanmaktadır (Saudis 'mediating', 2010). Çin ve İran arasındaki enerji antlaşmaları ve Hindistan ile arasındaki gerilimler, Afganistan ve Pakistan coğrafyasını Çin açısından son derece önemli bir

konuma getirmiştir. Gelecekte İran'dan boru hatları veya deniz yoluyla getirilecek petrol ve doğalgazın taşıma güvenliği Çin tarafından dikkatle izlenmektedir. Aynı şekilde Çin'in Hindistan ile olan rekabeti ve sınır sorunları da sıcak çatışmaya dönüşme potansiyeli taşımaktadır. Gerçi her iki ülke arasında çatışma içindeki sınırlarında güç kullanmayacaklarına dair vardıkları bir mutabakat vardır, ancak Hintli analistler yılda 300 kez Çinliler tarafından yapılan sınır ihlali vakası yaşandığını belirtmektedir. Bu nedenle Afganistan konusunda ikna edilmesi gereken bir unsur da Çin olmaktadır (Chang, 2009).

Ancak, bir yandan Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu'nun dediği gibi, "Afganistan'da farklı gruplar arasında birleşme ya da bir araya gelme yönünde bir anlaşma olmadan barışın tesisi zor" görünürken (Binyon, 2010), diğer yandan Doğu Afganistan'daki Taliban komutanlarından Doran Safi'nin sözleriyle, "Talibanın para ile ayrıştırılması mümkün görünmemektedir" (Saadis 'mediating', 2010). Buna karşın, Taliban'ın örgütlenme yapısı içinde bir takım boşluklar bulunabileceği bir gerçektir. Fakat ayrıştırılabilecek gücün, mevcut konjonktür değişmeden Taliban'ın genel direnişine ne ölçüde etki edeceği ve Taliban'a destek veren geniş kitlelerin kazanılmasına ne kadar yardımcı olacağı sorgulanmalıdır. Ayrıca askeri bir üstünlük sağlansa dahi Afganistan içindeki farklı etnik ve dini gruplar ile "savaş ağalarının" etkin olduğu feodal yapıda değişiklik olmadan güçlü bir entegrasyonun sağlanıp, sağlanamayacağı şüphelidir. Afganistan'da geçerli olan koşullar içinde bir ulus devlet kurmak oldukça zor görünmektedir. Cemaatten cemiyete geçememiş, birey kimliğini tesis edememiş ve burjuvazi kavramından habersiz bir toplumda modern-merkezi bir siyasi örgütlenmenin kurulacağını beklemek çok anlamlı değildir. Adeta Ortaçağ şartları altında yaşayan ve ülkeye istikrar getirme iddiasında olan güçlerin de zamanla bölgeden ayrılmak zorunda kaldığını tecrübe eden Afgan halkının, daha sonra baş başa kalacağı Talibanı ve yerel dinamikleri hesaplayarak ABD ve NATO girişimlerine destek vermediği bilinen bir gerçektir (Finn, 2009).

Bu arada ABD yetkililerinin de halkı kazanmak adına ne yaptığı ayrı bir soru işaretidir. Afganistan'ın ihtiyaç duyduğu fonların yalnızca dörtte biri ABD tarafından karşılanmış ve sosyal alanlara gerektiği

kadar harcama yapılmamıştır. Amerikan kaynaklarının % 94'ü askeri gereksinimlere harcanmış, kaynağın kalkınmaya sarf edilen payı sadece % 6 olarak kalmıştır. Benzer kalkınma destek harcamaları ile karşılaştırıldığında Bosna-Hersek'in ABD'den aldığı kaynaktan kişi başına 279 dolar düşerken bu rakam, Afganistan için 67 dolarda kalmıştır (Finn, 2009).

İhmal edilen bir diğer husus da yetkili hükümet görevlilerinin eğitimi olmuştur. Afgan hükümeti ülkeyi idare etmek için geleneksel kabile liderlerine başvurmuş, onlar da ne işlerini becerebilmiş, ne de rüşvet yemekten kendilerini alıkoymuştur. Oysa yapılması gereken ilk iş ülkeyi yönetecek bürokratları yetiştirecek bir okul kurmak ve yeni, idealist bir yönetici sınıfı oluşturmaktır. Bu çerçevede Afganistan 2005'te çağdaş bir kurum olarak Harp Akademisi'ni kurmuş olsa da, yeni bir Yönetim Bilimleri Okulu oluşturmada yetersiz kalmıştır. Ayrıca, bugün Afganlar'ın yüzde sekseni bir sağlık kurumuna başvurabilse de, kadınların yüzde on altısı hala doğum esnasında hayatını kaybetmekte, çocuk nüfusun yüzde yirmi beşi bir yaşını bulamadan ölmektedir ki, bu dünyadaki en yüksek orandır (Finn, 2009).

Sonuç Yerine

Bu ve bundan önce yapılan çalışmalarda Afganistan'daki savaş hakkında pek çok şey söylendi ve halen de söylenmeye devam etmektedir. Afganistan çeşitli yönleriyle tartışılmaktadır. Ancak 2010 yılına girdiğimiz bu dönemde, savaşın onuncu yılına yaklaşan bir süreçte asıl sorunlara odaklanmak ve gerçekçi çözümler üretmek artık bir zorunluluk haline gelmiştir. ABD'nin bakış açısına göre, Afganistan operasyonunun iki stratejik hedefi bulunmaktadır. Bunlardan ilki El-Kaide'nin ana karargâhını yok etmek, ikincisi ise Pakistan'da bulunan El-Kaide militanlarının Afganistan'a dönmesine engel olmaktır (Friedman, 2009). Bu hedef belli bir oranda başarılmıştır. Yapılan yıpratma savaşı ile El-Kaide'ye ciddi zarar verilmiştir. El-Kaide içsel bütünlüğünü korumak ve istihbarat açığı vermemek için lider grup içine yeni eleman sokamamıştır. Bu yakalanmayı zorlaştırmakla beraber, verilen her kaybın yerinin boş kalması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, zamanla sayıları ve etkinlikleri azalmıştır. Ancak aynı şeyi

Taliban için iddia etmek mümkün değildir. El-Kaide çoğunlukla yurt dışından gelmiş yabancı savaşçılardan oluşmaktayken, Taliban Afganistan'ın yerli kuvvetlerini temsil etmektedir. Ülkede geniş bir etkinliği ve altyapısı bulunmaktadır. ABD işgalinin sürdüğü yıllarda yeni gruplar oluşturabilmiş, yeniden silahlanmış ve operasyonlarını arttırmıştır. Bu gün Taliban konvansiyonel anlamda bir gerilla savaşı vermektedir (Friedman, 2009).

Bu mücadele esnasında Afganistan'daki kabileler ile çok yakın ilişkileri olan Taliban'ın, destek gördüğü muhakkaktır. Afganistan işgal deneyimi ve işgalcileri başarısızlığa uğratma geleneği yüksek bir ülkedir. İşgalciler bu topraklarda çok fazla tutunamamaktadır. Bunun bilincinde olan Afgan kabileleri, Taliban ile ters bir politika izlememeye dikkat etmektedir. Hiçbirinin ABD'nin başarılı olacağına ve savaşı kazanacağına inancı yoktur. Geniş ve etkili bir iletişim ve istihbarat ağı altında, ABD'nin her yaptığı, her harekâtı takip edilmektedir. Bu durumda ABD'nin seçeneklerinden biri büyük bir güçle Pakistan'a girmek, destek yollarını kesmek ve bu ülkedeki Taliban üslerine saldırmak olmuştur. Ancak bu tür müdahaleler Pakistan'ın tepkisine neden olmaktadır. Kaldı ki askeri harekâtlarla belli bir başarı sağlansa bile Afganistan'da kurulan hükümetin ayakta kalabileceği kesin değildir. Akla gelen bir başka çözüm yolu ise birkaç önemli şehirde gücü toplamak ve buradan Afganistan kırsalını kontrol etmektir. Ancak dikkatlice incelendiğinde, Afganistan'da şehirlerin kırsalın kontrolünde kullanılabileceği düşüncesi anlamlı değildir, aksine kırsalın şehirler için anahtar rolü oynadığı görülmektedir. Ayrıca tamamen savunmaya odaklanmış böyle bir stratejinin uzun vadede etkin olabileceğini söylemek mümkün değildir. Böyle bir strateji köşeye sıkışmışlığı temsil edecek, beraberliğin kabul edildiği düşüncesini doğuracaktır. Dolayısıyla ABD'nin yine silahlı gücüyle vurmaktan başka çaresi kalmamaktadır. Ancak vurulması gereken hedefler 'büyük hedefler', yapılması gereken başarı getirecek eylemler olmalıdır. Oysa Taliban büyük gruplaşmaların intihar anlamına geleceğini bildiği için hiçbir şekilde böyle bir hedef haline gelmemektedir. Dolayısıyla ABD sadece çok küçük ve değersiz harekâtlarla yıpranmakta ve yorulmaktadır (Friedman, 2009).

“Savaş Dair” (*On War*) kitabında Carl von Clausewitz'in savaşın 'sürtünme kuvveti' diye kavramsallaştırdığı bu durum oldukça ünlüdür (Clausewitz, 2008: 83). Küçük engel ve kazaların belli bir birikim noktasına geldiğinde en basit hedeflere ulaşmayı bile son derece zorlaştırdığını belirten Clausewitz, her şeyin basit görüldüğü anda bile 'en basit şeylerin fena halde zorlaşabildiğini' söylemektedir. Taliban'ın mücadelesi bir yana, ABD stratejisine karşı çıkan bölge devletlerinin bu sürtünmeyi arttırma kapasitesi oldukça fazladır. Diğer bir deyişle, ABD'yi doğrudan çatışmaya itecek fiili bir kriz çıkartmaksızın zayıflatmak ve Afganistan'daki güçlerini çatışmayı kaybettiği için değil, ama mecalsiz bırakıldığı için çöktürmek mümkündür. Bu durumda ABD belki yeniliyormuş gibi görünmeyecektir, ama sonunda Afganistan'ı kaybedecektir (Walt, 2009).

Buradan bir sonuç çıkartılması gerekirse, artık ABD'nin El-Kaide ile savaşında şehirlerde biriktirdiği binlerce kişilik bir güce ihtiyacı yoktur. El-Kaide ile savaş, istihbarat, küçük vurucu timlerle örtülü operasyonlar ve ani hava saldırıları ile başarıya ulaştırılabilir. Şehirde yoğunlaşmak, sadece kırsal alanda El-Kaide'ye de barınak olan geniş bir Taliban etki sahası yaratmaktadır. Karzai hükümetini ve anahtar şehirleri korumak El-Kaide'ye tesir etmemektedir. Ayrıca ABD, Afganistan-Pakistan sınırını da yeterli şekilde denetleyememektedir. Kontrol imkânlarının yetersizliği istihbarat eksikliğine yol açarak, Taliban'ın yenilmesine engel olmaktadır (Innocent & Carpenter, 2009). ABD'nin yukarıda izah edilen olumsuzluklara rağmen şu anki modelinde ısrar etmesi, sadece radikal İslami direniş gruplarını ABD birliklerinden uzak tutmaya yarayacaktır, yoksa hedeflenen ABD yanlısı bir Afganistan'ı oluşturmayı değil. Bu hedefin gerçekleşmesi için ise, gönderilmesi mümkün olmayan en az 500.000 kişilik bir kuvvete ihtiyaç vardır. I. Körfez Savaşı bu bakımdan oldukça aydınlatıcıdır: 02 Ağustos 1990'dan 13 Haziran 1991'e kadar Irak'ta, 697.000 kişilik bir ABD kuvveti görev yapmıştır (Military Statistics).

ABD'nin yeni Afganistan stratejisine bakıldığında, Irak'ta kullandıkları planın bir benzerinin uygulandığı görülmektedir. Özünde Afgan halkının taleplerinin dikkate alınacağı ileri sürülen bu planda, sivililer ve teröristlerin titiz bir şekilde birbirinden ayrılacağı, ev

aramalarını yabancı askerlerin yapmayacağı, güçlü bir Afgan ordu ve polis teşkilatının oluşturulacağı, uygun görülen Taliban gruplarıyla masaya oturulacağı ve ele geçirilen bölgelerde hızlı bir imar ve iyileştirme faaliyetinin başlatılacağı bir sistem düşünülmektedir. Bununla birlikte unutulmuş bir nokta vardır. O da Irak'taki şartlar ile Afganistan'dakilerin aynı olmadığıdır. Irak'taki direniş gruplarından farklı olarak Taliban, ABD'nin Afganistan'da zafer kazanamayacağına dair derin bir inanca ve güvene sahiptir. Irak'ta direnişçilere eylemlerini bir kez daha düşünmeleri için çok kuvvetli bir şiddet uygulanmıştır ve bunun etkileri görülmüştür. Ama aynı strateji örneğinin Vietnam'da işe yaramamıştır. Afganistan'a bakıldığında Taliban'ın elinde hayatta kalabileceği geniş kaynaklar ve saklanabileceği uygun koşullar vardır. Muhtemelen baskıya dayanacaktır. Bu tavır Afgan tarihinde sıkça yaşanmış bir deneyimin yansımasıdır ve İngilizler ile Ruslara karşı işe yaramıştır. Kaldı ki Afganistan yeni gelen birlikler ile güçlendirilen ABD ordusunun söz ettiği titizliği gösteremediği ortaya çıkmıştır. Amerikan birliklerinin ağırlıkta olduğu 15 bin NATO muharip gücü ile Afgan askerinin katıldığı ve Taliban'ın en büyük kalesi olarak görülen Marjah bölgesinin alınmasının hedeflendiği "Müşterek" adı verilen operasyonun daha ikinci gününde NATO roketi bir evi vurmuş ve 12 sivil ölmüştür. NATO komutanlığından yapılan açıklamada, "İki adet roket, hedeflenen direnişçilerden 300 metre uzağa düşerek bir eve isabet ettiği" ifade edilmiştir. Ardından 'Yüksek Mobiliteli Topçu Roket Sistemi'nin (HIMARS) savaş alanında kullanımı, soruşturma tamamlanana kadar yasaklanmıştır. Sivil kayıpların ortaya çıkması ve operasyonun önceden haber verilmesi ile binlerce sivilin, üstelik de kış ayında göçmen durumuna düşmesi, halkın ve aşiretlerin desteğinin kaybedilmesi anlamına gelmektedir (Partlow, 2010).

Afgan halkı için sorun yalnızca yoğunlaşan harekâtlar nedeniyle içine düştüğü durum değil, topraklarındaki yabancı güçlerin ne zaman gideceğidir. Çünkü bu süre uzadıkça Afganistan'daki gerilim daha da artmakta, diğer ülkeleri de korkutacak şekilde yayılmaktadır. Hem Afgan halkı, hem de bölge ülkeleri ABD'nin Orta Asya'da kalmak için savaşı uzattığına inanmaktadır. Yoksa amaç 11 Eylül saldırılarına BM kuralları çerçevesinde karşılık vermek ise, bu en fazla bir sene içinde tamamlanabilecek bir harekâttir. Başka bir deyişle, herhangi bir

cezalandırma operasyonunun yaklaşık on yıl sürmesi kimse tarafından anlaşılabilir bir durum değildir (Köni, 2010).

ABD'nin işgal harekâtlarının her halükarda radikal rejimleri düzelmeye zorladığını ve ılımlı yönetimlere dönüşümü başlattığını savunan kesimler ise, bu mücadelenin sürdürülmesi gerektiğine inanmaktadır. Zakaria'ya göre, artık cihad ideolojisi Müslüman halklar için çekici değildir. Eğer böyle olsa çoktan Batı için sonu gelmeyecek bir medeniyetler çatışması başlamış olurdu. Oysa olaylı bir sekiz yıl geçirilmesine karşın, Afganistan'da gerçekleştirilen operasyonlar sayesinde, terörle mücadelenin yürütüldüğü bütün topraklarda köklü bir dönüşüm olduğunu vurgulayan Zakaria, önceleri kararsız olan pek çok Müslüman devletin, şu anda radikal akımlarla mücadele ettiği ve ılımlıların köktendincilere karşı başarılı olduğu bir Müslüman dünyanın yaratıldığını iddia etmektedir. Bugün ABD yönetiminde artık radikal rejimlerin Müslüman bir ülkede başa geçebileceğine dair herhangi bir korkunun olmadığı savunulmaktadır (Zakaria, 2010).

ABD'de ağırlıklı olarak Demokrat Parti taraftarlarında hâkim olan bu düşünceye göre, Cumhuriyetçiler kamuoyundaki cihat korkusunu boşu boşuna körüklemektedir. ABD stratejisinin Endonezya, Suudi Arabistan başta olmak üzere pek çok Müslüman ülkede değişimi zorladığı ileri sürülmektedir. Arap dünyasının kendi geri kalmışlığını tartışmaya başladığı, kapalı ekonomik ve politik rejimlerin açılmaya mecbur kaldığı belirtilmektedir. Bu bölgelerdeki insanların hiçbirinin liberal ya da ABD yanlısı bir dönüşüm yaşamamakla birlikte, artık cihat fikrini benimsemedikleri düşünülmektedir. Ayrıca intihar bombacılığının bugün Müslüman dünyada eskiye nazaran daha az kabul görmesinin altında bu işgallerin ve ardından uygulamaya sokulan programların olduğu vurgulanmaktadır. Bu konudaki birkaç istisnanın Afganistan, Pakistan ve Yemen olduğu söylenmekte, fakat bunun da salt işgal ve ABD karşıtlığından kaynaklanmadığı, yerel-etnik kavgaların rolü olduğu iddia edilmektedir (Zakaria, 2010) .

Bugün Hamid Karzai hükümeti ve Afgan ordusu en büyük sınavını halkın desteğini ve güvenini kazanmak için vermektedir (Afganistan'ı Kazanabilmek, 2010). Ancak sonuçlar iç açıcı değildir. 2010

yılı Şubat ayı itibariyle, müttefik güçleri ve Afgan ordusu Taliban'a karşı büyük bir operasyona başlamış fakat bu operasyon da son sekiz yıldır yapılanlardan çok farklı yürütülmemiştir. İnsan odaklı ve Afgan halkına saygılı bir harekât planı hedeflenmesine karşın, siviller vurulmuştur. NATO güçlerinin "Müşterek" adlı bu harekâta yol açtığı sivil kayıplara Afganistan devlet başkanı Hamid Karzai dahi tepki göstermiştir. Parlamentoda yaptığı konuşmada operasyondan kurtulan 8 yaşındaki bir çocuğun fotoğrafını gösteren Karzai, çocuğun ailesinin 12 ferdini kaybettiğini ve bunun tüm Afganistan için bir trajedi haline geldiğini söylemiştir. Ayrıca Karzai, NATO'nun operasyonları sırasında hala masum insanların öldüğünü belirtmektedir (Karzai bile NATO'ya isyan etti, 2010).

Kaldı ki tek sorun sivillerin öldürülmesi de değildir. Sağ kalanlar açısından koşullar tahammül edilemez duruma gelmiştir. Esedullah Oğuz tarafından nakledilen anekdot Afgan halkının yaşadıklarını tüm açıklığı ile göstermektedir: *"2009 Aralık'ta dondurucu bir kış günü Kâbil'de gördüğüm Helmandlı köylü Samat Han, Amerikan bombardımanında eşi, iki kardeşi ve 6 çocuğunu kaybettiğini anlatmıştır. Kâbil'de Helmandlı mültecilerin yaşadığı yer - kamp demek abartılı olur- tek kelime ile korkunçtur. Sayıları 300'ü bulan, çoğu kadın ve çocuklardan oluşan mülteciler 50-60 kadar çadırda barınmaya çalışmaktadır. Çadırlar çamur içinde ve çocuklar dondurucu soğukta çıplak ayakla dolaşmaktadır. Samat Han, her gece 3-4 çocuğun soğukta öldüğünü söylemiştir"* (Oğuz, 2010). Savaştan kaçıp, bin bir zorlukla Kâbil'e gelen mültecilerin hayat koşulları bu şekildeyken, askeri operasyonlardan çok fazla bir şey beklemek ve halkın destek vereceğini düşünmek çok anlamlı olmasa gerektir.

Bu bağlamda, son günlerde İslam ülkelerinin de dâhil edildiği farklı bir çözüm yolu tartışılmaya açılmıştır. Gerçi böylesi bir planın ne kadar İslam ülkelerinin kontrolünde olduğu, ne kadar ABD ve büyük Britanya'nın çekilme sonrası stratejilerine dayandığı kuşkuludur, ama yine de bir şekilde bölgenin istikrara kavuşturulmasında önemli rol oynaması beklentisi vardır. Çünkü bölgedeki savaş ve kaos ortamı devam ettikçe hem müdahalelerin önü alınmamakta, hem de yayılan savaş neticesinde müdahalelerin kapsama alanı genişlemektedir. Bu

süreçte Pakistan'ın da bu girdaba kapılması, Türkiye, Orta Asya ve İslam ülkeleri açısından kabul edilebilecek bir durum değildir.

Söz konusu plana göre, ilk aşamada İslam Konferansı Örgütü'nün arabuluculuğunda Taliban ile müttefik güçlerin uzlaşmaya varması, daha sonra yabancı güçlerin çekilerek yerine BM kontrolünde ve İslam ülkeleri askerlerinden oluşturulacak bir "Barış Gücü"nün yerleştirilmesi düşünülmektedir. Meclis ve yönetime Taliban'ı katarak, ülke siyasi istikrar kazandıktan sonra, ekonomik ve sosyal anlamda Afganistan'ın hızlı bir şekilde yeniden inşasına başlanacaktır. Yapılan hesaplamalara göre, ABD ve NATO güçlerinin savaş için harcadıkları parayı ülkenin inşası için ayırması, Afganistan'ın gelişmesi ve değişmesi için gerekli finansmanı rahatlıkla sağlayacaktır. Bugün Batı, kan dökmeden, insanlar ölmeden, sadece savaş için her yıl yaptığı harcamaları tersine çevirmekle Afganistan'ı bir tehdit merkezi olmaktan çıkaracak imkâna sahiptir.

Ancak bu noktada uygulanacak yöntem de son derece önemlidir. Yapılan yorumlara göre, çekirdek kadrosunu satın alarak Taliban'ı bölme ve el Kaide ile bağlantısı olmayanları sistemle bütünleştirme planının işe yaraması oldukça zor görünmektedir. Çünkü bu güç paylaşımının ve anayasal reformların, Karzai'yi isyancılara karşı "belirli siyasi tavizler vermeye" zorlayabileceği, böylelikle Afganistan'da yeni huzursuzlukların çıkabileceği düşünülmektedir (Bhadrakumar, 2010).

Ayrıca tek sorun bu değildir. Söz konusu plan içinde halen aydınlatılması gereken pek çok bilinmeyen vardır: Bunlardan en önemlisi Afgan halkının ve bölge ülkelerinin sorduğu "ABD gerçekten bu savaşı bitirmek istiyor mu, yoksa bu savaşı Orta Asya'daki mevcudiyetinin bir kaldırıcı olarak mı görüyor?" sorusudur. ABD'nin yeni uzlaşmalar ve hükümetlerle kalıcı olarak bölgeye yerleşme arayışında olduğundan kuşkulaniılmaktadır. Bundan sonra gelen ikinci bilinmez, "yeni kurulacak bir Afganistan hükümetinde Taliban'a ne oranda yer verileceği, iktidara nasıl ortak edileceği" sorunudur. Üçüncü bilinmez, ikinci ile bağlantılı olarak, "Taliban'ın yeni hükümete dâhil edilmesi halinde, Afganistan'da yıllardır engellenmeye çalışılan İslami radikalizmin nasıl yumuşatılacağıdır. Ayrıca, İslamcılığın Afganistan'da

yükselişinin, Kuzey Kafkasya, Keşmir ve Sincan gibi sıcak bölgeleri daha da radikalleştireceği düşünülürse, Çin, Rusya ve Hindistan'ın buna nasıl tepki vereceği" konusu da önemlidir. Buna ek olarak dördüncü sorun "Müslüman ülkelerden oluşacak Barış Gücü içinde muhtemelen ABD ve Büyük Britanya ile yakın ilişkiler içinde olan ülkeler olması, hatta Türkiye gibi NATO üyesi ülkelerin bulunması, yine Rusya, Çin ve Hindistan tarafından nasıl karşılanacaktır?" Beşincisi, "ağırlıklı olarak Sünni ülkelerin askerlerinden oluşturulacak bu güce, zaten çevrelendiğini düşünen Şii İran nasıl tepki verecektir?" Altıncı bilinmez daha büyük sorun oluşturabilecek bir husustur: "Söz konusu plan iyi işlemediği takdirde, örneğin halkın desteği sağlanamadığı bir halde ya da kabilelerin yeniden birbiriyle çatışmaya başladıkları durumda, asker gönderen ülkelerin durumu ne olacaktır?" Başka bir deyişle "bu güçlerin görev tanımı nasıl yapılacaktır?" "BM'nin Barış Gücü misyonlarının klasik görev yapısı içinde görevleri hemen sona erdirilip, çatışmadan geri mi çekilecektir, yoksa Afganistan'a özgü yeni bir görev tanımı mı yapılacaktır?" Eğer kendilerinden muharip güç olmaları istenirse "bu ülkeler de işgal güçlerinin kaderini paylaşıp, Afgan halkı ile karşı karşıya mı kalacaktır?".

Görüldüğü gibi Afganistan sorununun tek ve basit bir cevabı bulunmamaktadır. Çok bilinmeyenli bu süreçte, sözü edilen sorunlara doğru çözümler üretildiği takdirde belli bir ilerleme sağlanacaktır. Afganistan'da çözüm için yalnızca askeri ve siyasi yöntemlerin değil, ekonomik ve sosyolojik açılımların da yapılabildiği, sürdürülebilir bir stratejinin kararlılıkla uygulanmasına ihtiyaç vardır. Bu stratejinin geliştirilmesinden ve samimiyetle uygulanmasından sorumlu olacak unsur kuşkusuz harekâtı yürüten ABD ve NATO yönetimidir. Ancak her şeyden önemlisi, Afganistan coğrafyasında küresel güçlerin kendi aralarında bir uzlaşma sağlayıp, sağlayamayacağıdır.

Summary

The future of Afghanistan operation has been discussed in USA and NATO for a long time, but there are sharp contradictions among the views asserted. The first view defends sending more troops to

Afghanistan to be successful. The second view mentions the necessity of regional powers' contribution to the operation and essentiality to include them in forming the future of Afghanistan. The third one criticizes the tactics, targets and management of the whole operation from the beginning and predicts a defeat that has to be avoided. Although the Obama administration has decided to increase the U.S. force presence in Afghanistan, the long term strategy is more close to the second view. In other words, it's understood that there will be no glory without regional powers and without excluding global balance of power and there will be no success if the operation depends on just US and NATO forces. Therefore U.S. planners have opened the Northern Distribution Network (NDN), a series of commercially-based logistic arrangements connecting Baltic and Caspian ports with Afghanistan via Russia, Central Asia, and the Caucasus. In addition to NDN, Iran and China are also considered possible transit states. While the impetus behind creating new supply lines is grounded in the military's immediate needs, their establishment nonetheless offers a unique opportunity for Washington to further longer-term strategic goals. By linking logistics with the reinvigorated development and geopolitical goals called for in the White House's Afghanistan and Pakistan strategy, this project will help the United States take responsible steps towards a viable Afghanistan that is economically and politically integrated with regional and global markets. At the same time, the project will help the United States further its interests within transit states while expanding its logistic dominance to Afghanistan. It is estimated that this network will be the US "soft power" and it will support increasing its influence in the region. If this implementation is not a tactical maneuver and has a sustainable program, it can transform the structure of the region. There is no doubt that, interdependence and rising economic interests can provide a base of peace and stability. If the relations among the network states are managed wisely, the conflicts will soften and even come to an end although interdependence does not assure peace itself.

Nevertheless, there will be some obstacles throughout the process. First of all, the developing economic relations and new investments will bring money into the region. If the prosperity is not shared in justice and economic cooperation turns into a kind of

competition, it may cause political challenges. Secondly, U.S. continues insisting on being the single “leader of the world”, but this expression is not admitted by the Eurasian countries, today. Although Obama administration does not use this expression in an imperial meaning unlike the Walker Bush era, nobody trusts or accepts this leadership both on global stage and in Central Asia.

The size and solution of Afghanistan problem is not limited with Northern Distribution Network by all means. Iran – Pakistan relations are also very important. The two countries have interests in Afghanistan and also have strong religious and ethnic ties with Afghan people. Although the relations between Iran and Pakistan began at the end of 1940s; Pakistan-India War (1971), Islamic Revolution of Iran (1979) and Soviet occupation (1980) were the cornerstones of this relationship. They had disagreements and disputes especially after supporting arch-rival political militias during the civil war in Afghanistan. Iran has also been accused of sponsoring Shia militancy in Pakistan. Nevertheless, the main struggle in Iran-Pakistan relations about the Afghanistan politics appeared after 9-11. The 9-11 terrorist attacks in the United States changed the foreign policy priorities of both Iran and Pakistan. Bush's emphasis on transformative diplomacy and democratization worried Iranian leaders. They truly found themselves encircled by U.S. forces in Pakistan, Afghanistan, Central Asia, and the Persian Gulf soon. Nuclear proliferation risk and Iranian ambitious nuclear program also caused another problem. This issue gave rise to a serious confrontation between US and Iran, but it was not only concerned with them. There is a sense of rivalry between Islamabad and Tehran on the nuclear issue, given Pakistan's unique position as the sole Muslim country with the bomb, same as the Baluchi problem and Jundullah which is a separatist-terrorist organization threatening both Iran and Pakistan. When Baluchi groups on both sides of the border erupt into open insurrection, both Pakistani and Iranian officials accuse each other of aiding the insurgents. Tehran has also accused the U.S. Special Forces of using their bases in Pakistan to pursue undercover operations inside Iran designed to foment Baluch opposition to the Islamic regime. The problems in Afghanistan are so deep and complex as it's seen. Pakistan and Iran try to protect their interests, but so long as they remain concerned with the

defense of Shi'i and Sunni sectarian interests respectively, U.S. and NATO forces in Afghanistan will not be able to bring stability.

The trilateral cooperation among India, Russia and China is another factor to understand the rivalry in Afghanistan and to open new channels for the dialogue. Russia as the pivotal head of a Russia-India-China Triangle has extremely good political relationships with both India and China. After the US invasion in Afghanistan, the three countries perceived this operation as a threat to their mutual interests. Nevertheless, there are some border problems between India and China and Pakistan-China relations disturb India at the same time. Therefore, the character of this relationship among the three countries affects the Afghanistan problem.

The invasion of Afghanistan is also seen as a withdrawing of Islam in Muslim world, especially in the Gulf region. Some of the Muslim countries or individual financiers give support via "hawala network" to the Taliban organization. This financial and moral support increase every year and the Taliban stands out against the US forces with more confidence. Invasion and deaths of civil people cause more reaction in Afghanistan and the fusion of Taliban and ordinary Afghan people compose a dangerous mixture.

Kaynakça

"Afganistan'ı Kazanabilmek için Son Fırsat", Wall Street Journal'dan aktaran Hürriyet-Planet, 15.Şubat.2010 http://www.hurriyet.com.tr/planet/13788492_p.asp [Erişim Tarihi: 02.04.2010]

Batty, David. (2010), "Dutch government collapses after Labour withdrawal from coalition", Guardian, 20 February.<http://www.guardian.co.uk/world/2010/feb/20/dutch-coalition-collapse-afghanistan> [Erişim Tarihi : 23.02.2010]

Bhattacharya, Abanti. (2004), "The fallacy in the Russia-India-China triangle", Strategic Analysis, 28: 2, pp.358-361

Binyon, Michael. (2010), "We can broker peace with the Taleban, says Turkey", The Times, January 13. <http://www.timesonline.co.uk/tol/news/world/afghanistan/article6985590.ece> [Erişim tarihi: 15 Şubat 2010]

Bhadrakumar, M K. (2010), "The winner takes all in Afghanistan", Asia Times, Feb 13, 2010 http://www.atimes.com/atimes/South_Asia/LB13Df02.html [Erişim Tarihi: 15.02.2010]

Chang, Gordon G. (2009), "Will There Be A War In Asia?", Forbes, February 10. <http://www.forbes.com/2009/10/01/war-in-asia-trade-opinions-columnists-gordon-chang.html> [Erişim Tarihi: 10 Ekim 2009]

Clausewitz, Carl von. (2008), On War , Ratford VA: Wilder Publications.

Fair, C. Christine. (2009), "Time for Sober Realism: Renegotiating U.S. Relations with Pakistan", The Washington Quarterly, Volume 32, Issue 2, ss.149-172

Finn, Robert P. (2009), "Afghanistan: Still Wrong after all These Years", Partnership for a Secure America (PSA) Center, October 21.<http://blog.psaonline.org/2009/10/21/afghanistan-still-wrong-after-all-these-years/> [Erişim Tarihi 10.01.2010]

Friedman, George. (2009), "Strategic Divergence: The War Against the Taliban and the War Against Al Qaeda", Stratfor, January 26.

Gaskell, Stephanie. (2010), "Marine Corps considers ending contract with Trijicon; Top U.S. military official defends vendor", NY Daily News, January 19. http://www.nydailynews.com/news/world/2010/01/19/2010-01-19_trijicon_company_contracted_by_marine_corps_inscribed_thousands_rifle_scopes_wit.html#ixzz0ksFje0V0 [Erişim Tarihi: 01.04.2010].

Gökırmak, Mert. (2005), " 'Düşük Yoğunluklu Demokrasi' ve Kafkaslarda Güvenlik", Uluslararası Çatışma Alanları ve Türkiye'nin Güvenliği, der. Gamze Güngörmüş Kona, İstanbul: IQ Kültür sanat Yayıncılık.

Halili, Mesud. (2010), Afganistan konulu röportaj, Stratejik Düşünce, yıl.1, sayı.3, s.66.

Innocent, Malou. & Ted Galen Carpenter (2009), "Escaping The 'Graveyard of Empires' – A Strategy to Exit Afghanistan", CATO Institute White Paper No. 28.

Kagan, Frederick W. (2009a), "Planning Victory in Afghanistan:Nine Principles the Obama Administration Should Follow," National Review Online, February 9.

Kagan, Frederick W. (2009b), "Why We Need More Troops in Afghanistan", The Washington Post, August 16.

"Karzai bile NATO'ya isyan etti: Yeter artık!", Dünya Bülteni,20.Şubat.2010, http://www.dunyabulteni.net/news_detail.php?id=105876 [Erişim Tarihi: 29.03.2010]

Köni, Hasan. (2010), Afganistan konulu röportaj, Habertürk, 15 Şubat.

Kuchins, Andrew C., Thomas M. Sanderson & David A. Gordon (2009), "The Northern Distribution Network and the Modern Silk Road", CSIS Report, December.

Kuchins, Andrew C. & Thomas M. Sanderson (2010) "The Northern Distribution Network and Afghanistan", CSIS Report, January.

Long, Ryan D. (2005), "Countering Today's Nuclear Threat: Prevention, Just War Theory, and the Israeli Attack Against the Iraqi Osirak Reactor", Marine Corps University-Research Paper, Accession Number : ADA506927.

"Military Statistics", Gulf War Coalition Forces (most recent) by country,http://www.nationmaster.com/graph/mil_gul_war_coa_for-military-gulf-war-coalition-forces [Erişim Tarihi: 02.03.2010]

"NATO's Central Asian Needs", Stratfor-Geopolitical Diary, January 26, 2009. http://www.stratfor.com/geopolitical_diary/20090125_geopolitical_diary_natos_central_asian_needs [Erişim tarihi: 07 Temmuz 2009]

Nichol, Jim. (2010), "Central Asia: Regional Developments and Implications for U.S. Interests", CRS Report for Congress, January 11. <http://www.fas.org/sgp/crs/row/RL33458.pdf> [Erisim tarihi: 28..3.2010]

Oğuz, Esedullah. (2010), "Taliban'ın Güneyi", Newsweek (Türkiye), Sayı.69.

Pant Harsh V. (2009), "Pakistan and Iran's Dysfunctional Relationship", Middle East Quarterly, Spring, ss. 43-50

Partlow, Joshua. (2010), "NATO rockets miss target, kill 12 Afghan civilians", The Washington Post, February 14.

"Persian Gulf oil money fuels Taliban: Holbrooke", Dawn, August 26, 2009. <http://www.dawn.com/wps/wcm/connect/dawn-content-library/dawn/news/world/06-persian-gulf-oil-money-fuels-taliban-holbrooke-rs-07> [Erişim tarihi: 11.01.2010]

"Saudis 'mediating Taliban talks" , Al Jazeera, January 30, 2010. <http://english.aljazeera.net/news/asia/2010/01/2010130114235579766.html> [Erişim tarihi: 15 Şubat 2010]

SIPRI. (2010) Year Book Summary (Armament, Disarmament and International Security). <http://www.sipri.org/yearbook/2010/files/SIPRIYB10summary.pdf> [Erişim tarihi: 1 Mayıs 2011]

Tawil, Camile. (2010), "Taliban Funding Traced to Gulf Countries", Central Asia Online-Mobile. http://www.centralasiaonline.com/cocoon/caii/mobile/en_GB/features/caii/features/pakistan/2010/02/12/feature-03 [Erişim tarihi: 03 Mart 2010]

Tekin, Bülent. (2001), Yeraltı Ekonomisinde Kaçakçılık-Karapara İlişkisi ve Türkiye Örneği, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilimdalı, Isparta.

Turner, Susan. (2009), "Russia,China and a Multipolar World Order: The danger in the Undefined", Asian Perspective, Vol. 33, No. 1, pp. 159-184.

Walt, Stephan M. (2009), "Nibbled to death by ducks?", Foreign Policy, July 27. http://walt.foreignpolicy.com/posts/2009/07/27/nibbled_to_death_by_ducks [Erişim Tarihi 05.Ekim.2009]

Whitlock, Craig. (2009), "Diverse Sources Fund Insurgency In Afghanistan", Washington Post, September 27. <http://www.washingtonpost.com/wpdyn/content/article/2009/09/26/AR2009092602707.html?hpid=topnews> [Erişim Tarihi: 15.Kasım.2009]

"'Witness for Jesus' in Afghanistan", Al Jazeera, May 04, 2009. <http://english.aljazeera.net/news/asia/2009/05/200953201315854832.html> [Erişim Tarihi: 05.Nisan.2010]

"World military spending reached \$1.6 trillion in 2010, biggest increase in South America, fall in Europe according to new SIPRI data", SIPRI, 11 April 2011. <http://www.sipri.org/media/pressreleases/milex> [Erişim Tarihi: 01.Mayıs.2011]

Zakaria, Fareed. (2010), "Mücahitlere Karşı Cihat", Newsweek (Türkiye), Sayı.69

Zygar, Mikhail (2005), "The Third Among the Equals", Kommersant, June 03. <http://www.kommersant.com/page.asp?id=582650> [Erişim Tarihi: 01.Şubat.2010]